

Маломуж С.І.

*Національний університет «Одеська
юридична академія», здобувач кафедри
кримінального права*

МАЛОЗНАЧНІСТЬ ДІЯННЯ У КРИМІНАЛЬНО- ПРАВОВІЙ ПОЛІТИЦІ: ДО ПИТАННЯ ШЛЯХІВ УДОСКОНАЛЕННЯ ПОНЯТТЯ

В теорії кримінального права, після прийняття Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженої Указом Президента України від 08.04.2008 року №311/2008 [1, с. 20-28] активно обговорюється питання про реформування злочинів у кримінальні правопорушення. Пропонується трансформувати поняття злочину у кримінальні правопорушення, а кримінальні правопорушення поділити на кримінальні проступки та злочини. При цьому запропоновано декілька проектів законів щодо класифікації кримінальних правопорушень на види. В проекті Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження інституту кримінальних проступків» від 03.03.2012 року за № 10146 (далі – проект № 10146) [2] запропоновано визначення малозначного діяння у ч. 5 ст. 11 вказаного проекту. В проекті Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження інституту кримінальних проступків» від 28.02.2012 року за № 10126 (далі – проект № 10126) [3] положення ч. 2 ст. 11 КК України пропонувалось зберегти у редакції передбаченій діючим кримінальним законом.

Проект № 10126 було відхилено, а проект № 10146 – направлено на доопрацювання, проте питання визначення поняття малозначного діяння, а також його значення при реформуванні злочинів в кримінальні правопорушення залишились не визначеним. Вищевказане обумовлює актуальність дослідження поняття малозначного діяння, а також з'ясування його значення для кримінального правопорушення.

Питання малознаного діяння в своїх роботах досліджували такі вчені як Н.А. Мірошніченко [4, с. 549-553], Севастьянова [5, с. 19], М.Й. Коржанський, Л.М. Кривоченко, П.С. Матишевський, А.О. Пінаєв, І.К. Туркевич, М.І. Хавронюк та інші вчені. При цьому поняття малозначності діяння названими вченими було розкритий без врахування багатьох особливостей розвитку кримінального законодавства на сучасному етапі його реформування.

Вважається, що поняття малозначності діяння у зв'язку із запровадженням кримінального правопорушення має бути переглянуто. Вважається, що існує два шляхи реформування вказаного поняття: 1) у випадку залишення вказаного поняття, мають бути вироблені певні правила його застосування, які б відмежовували його більш чітко від інших суміжних понять; 2) відмова від вказаного поняття, у зв'язку із запровадженням більш детального поділу кримінальних правопорушень.

Перший або другий шлях реформування поняття малозначності діяння має вирішуватись на підставі комплексного аналізу цього поняття, його ознак. Розглянемо перший та другий шлях подальшого удосконалення поняття малозначного діяння.

За діючим Кримінальний кодексом України (далі – КК України) не є злочином дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим Кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заповдіяла і не могла заповдіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі [6].

Т.Є. Севастьянова розкривала зміст поняття малозначності діяння через загальну вказівку на суспільну небезпеку, як на об'єктивну властивість будь-якого злочинного діяння, конкретизація якого досягається шляхом опису різноманітних об'єктивних ознак злочину в диспозиціях норм Особливої частини КК України [5, с. 72]. Вчена визначала поняття малозначності діяння через кількісні та якісні характеристики об'єктивних та суб'єктивних ознак, що містить певний склад злочину, діяння якого не володіє суспільною небезпекою [5, с. 13].

Н.А. Мірошніченко обґрунтовано зазначає, що малозначність діяння є підставою для невизнання діяння злочином, а у зв'язку із реформуванням кримінального та кримінально-процесуального законодавства залишити вказане поняття у новому Кримінальному кодексі України, на думку вченої, навряд чи є доцільним. Н.А. Мірошніченко справедливо вказує, що у випадку, якщо діяння не є злочином, очевидно воно є іншим видом правопорушення [4, с. 550]. І дійсно, якщо дослідити підстави припинення кримінальних проваджень, то згідно із положень ст. 284 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) існують такі підстави закриття кримінальних проваджень як «відсутність у діянні події або відсутність у діянні складу кримінального правопорушення» [7]. Тобто така підстава закриття кримінального провадження як «малозначність діяння» є відсутньою.

Вважається, що при закритті кримінальних проваджень та посиленні органами досудового слідства на положення ч. 2 ст. 11 КК України встановлюється саме відсутність складу кримінального правопорушення.

Із кримінально-правового аспекту, поняття малозначності діяння згідно із визначення наведеного у положеннях ч. 2 ст. 11 КК України [6] свідчить про формальну наявність ознак будь-якого діяння передбаченого положеннями КК України проте відсутність суспільної небезпеки.

Вважається, що у вказаному визначенні існує певна суперечність, яка полягає у тому, що з одного боку будь-яке діяння, передбачене положеннями статті Особливої частини КК України є суспільно небезпечним, оскільки вказана ознака злочину передбачена положенням ч. 1 ст. 11 КК України і має бути властивою всім злочинам. А з іншого боку, у законодавчому визначенні малозначності діяння вказано, що малозначним діянням є діяння, яке формально містить ознаки будь-якого діяння передбаченого положеннями КК України (тобто і ознаку суспільної небезпеки – С. І.), але через малозначність не становить суспільної небезпеки.

Вважається, що відсутність суспільної небезпеки свідчить про відсутність ознак злочину та можливу наявність складу іншого виду правопорушення. Вищевикладене дає підстави стверджувати про відсутність доцільності у збереженні поняття малозначного діяння, оскільки вказане поняття може бути замінено поняттям «відсутність складу злочину».

У випадку відмови від поняття «малозначного діяння», при закритті кримінальних проваджень органи досудового слідства мають встановлювати відсутність «складу кримінального правопорушення».

Стосовно ж другого можливого напрямку реформування поняття малозначності діяння, то доводами його обрання можуть бути необхідність у застосування досліджуваного поняття до формальних конструкцій складів злочинів.

Вказана необхідність пояснюється тим, що склади злочинів, у яких наявність наслідку не є обов'язковою для визначення злочину закінченим, встановлення суспільної небезпеки діяння залежить від розсуду посадових осіб органів досудового слідства. У зв'язку із цим, відмова від поняття малозначності діяння може призвести до випадків невинуватого притягнення до кримінальної відповідальності, коли діяння буде містити всі ознаки передбачені відповідною статтею Особливої частини КК України, проте не створюватиме реальної небезпеки заподіяння шкоди тому чи іншому об'єкту кримінально-правової охорони (наприклад, притягнення до кримінальної відповідальності за зберігання декількох патронів за ст. 263 «Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами» КК України).

Загально визначеними є три визначення поняття злочину: формальне, матеріальне та формально-матеріальне. Формальне визначення відображає наступну юридичну природу та юридичні ознаки злочину: злочином визнається таке діяння, що визначене законом як кримінально каране (злочинно те, що карано або злочинно те, що передбачено кримінальним законом) [8, с. 73].

У зв'язку із цим, вважається, що відмова від поняття «малозначності діяння» може призвести до виникнення труднощів та ряду помилок серед правозастосовних органів у кримінально-правовій кваліфікації формальних складів злочинів.

Отже, при подальшому реформуванні поняття малозначності діяння можливими є два шляхи:

перший шлях: відмова від вказаного поняття, при цьому у випадку відсутності суспільної небезпеки, має встановлюватись відсутність складу кримінального правопорушення та наявність ознак інших видів правопорушень;

другий шлях: збереження вказаного поняття, проте застосування його лише щодо формальних складів злочинів, а до матеріальних складів кримінальних правопорушень мають застосовуватись положення про відсутність складу кримінального правопорушення.

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року. Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів: Указ Президента України від 8.04.2008 року №311/2008 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 27. – Ст. 486.
2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків: проект Закону України, реєстр № 10146 від 03.03.2012 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42733
3. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження інституту кримінальних проступків: проект Закону України, реєстр № 10126 від 26.02.2012 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42706
4. Мирошниченко Н.А. Уголовные правонарушения и малозначительность деяния // Актуальні проблеми держави та права. – Вип. 65 / редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.) та ін.; відп. за вип. В.М. Дрьомін. – О.: Юрид. л-ра, 2012. – С. 549–553.
5. Севастьянова Т.Є. Малозначність діяння за кримінальним законодавством України: дис. на здоб. наук. ступ. канд. юр. наук. по спец.: 12.00.08. / Т.Є. Севастьянова. – Запоріжжя, 2002. – 211 с.

6. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III: за станом на 01 січня 2014 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25. – 26. – Ст. 131.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 № 4651-VI: Верховна Рада України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
8. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-те вид., перероб. і доп. – Х.: Право, 2010. – 456 с.